

Edukacja międzykulturowa - relacje między stereotypem, uprzedzeniem społecznym i stygmatyzacją

Wprowadzenie

Edukacja międzykulturowa stanowi pewien model działalności społecznej, kulturalnej i oświatowej, który nastawiony jest na wzajemne poznawanie, rozumienie i wzbogacanie kultur oraz osób tworzących te kultury. Jej celem jest integracja społeczno-kulturowa różnych kręgów społecznych, oparta na wzajemnym zbliżeniu ich członków, tolerancji wobec różnorodności oraz przeciwdziałaniu stereotypizacji i uprzedzeniom w globalnym świecie [Lewowicki 2002, s. 22].

Stereotypy powszechne są w każdej kulturze, często nicuświadomiane kierują naszym zachowaniem. Trudno bowiem wyobrazić sobie człowieka, który w swoim życiu nie kierowałby się myśleniem stereotypowym.

„Anglia, jak wiemy, ma reputację kraju dżdżystego. Reputacja ta nie opiera się na studiach statystyk meteorologicznych, ale na spontanicznej quasi-generalizacji. Skoro reputacja została już utrwalona, szczególna logika, albo raczej szczególny mechanizm nielogiczny, zaczyna działać. Kiedy deszcz pada we Francji, to po prostu deszcz pada. Ale każdy deszczowy dzień w Anglii daje nam potwierdzenie stereotypu: to jest kraj dżdżysty. Lecz przeciwna reguła nie funkcjonuje: słoneczny dzień w Anglii jest wtedy logicznie bez znaczenia, nie kłóci się z reputacją kraju. Nasze zwykłe, codzienne myślenie nie daje się w tych sprawach uleczyć, nie poddaje się i pewnie nigdy się nie podda rozsądnym regułom [...]; potrzebujemy stereotypów, bo w sumie jesteśmy umysłowo w lepszej formie, jeśli trwają one nietknięte w duszy” [Kołakowski 2003, s. 196].

Stereotypy to ludzkie przekonania, które nie znajdują odzwierciedlenia w rzeczywistości, jednak ich obecność zapewnia względne bezpieczeństwo umysłowe, w związku z czym niechętnie są eliminowane. Nie trzeba myśleć o tym, jak wyśiądą świat - stereotypy poniekąd zwalniają z tego myślenia i dzięki nim świat wydaje się bardziej znajomy.

W tworzeniu i podtrzymywaniu stereotypów ważną rolę odgrywają procesy poznawania społecznego. Poglądy stereotypowe mogą prowadzić jednak do uprzedzeń, a te z kolei do dyskryminacji lub stygmatyzacji.

Edukacja międzykulturowa

Edukacja międzykulturowa jest odpowiedzią na współwystępowanie na tej samej przestrzeni dwóch lub więcej grup społecznych o odmiennych cechach d\stynktywnych (wyglądzie zewnętrznym, języku, wyznaniu religijnym etc), które przyczyniają się do wzajemnego postrzegania odmienności. Jej celem są procesy wychowawcze zmierzające do wykształcenia tolerancyjnej jednostki, która bez uprzedzeń i stereotypów otwarta jest na inną kulturę. Propagowanie postaw wzajemnej tolerancji poprzez kontakt z innymi kulturami oraz wdrażanie kształconych osób do życia w zróżnicowanym społeczeństwie pod względem etnicznym i kulturowym, stanowi pedagogiczną koncepcję kształtowania przez edukację rozumienia odmienności [Gołka 1997, s. 55].

Społeczeństwo wielokulturowe, które jest konsekwencją rozwoju i zmiany cywilizacyjnej, pozwala na obronę własnej tożsamości w istniejącej rzeczywistości społecznej. Międzykulturowość wynika z procesów globalizacji, transformacji czy integracji i oddziałuje na wszystkie sfery życia ludzkiego [Grzybowski 200*, s. 22].

Odpowiedzią na rzeczywistość wielokulturowego społeczeństwa jest edukacja międzykulturowa, dla której ważne jest partnerskie współżycie z członkami odmiennych kultur bez zbędnych uprzedzeń [Lalak 2007, s. 292].

Szeroko pojętym przedmiotem edukacji międzykulturowej jest pogłębienie szacunku do odmiennych kulturowo grup społecznych, kształtowanie tolerancji i wzajemnego uznania [Nikitorowicz 2005, s. 123].

Wielokulturowość świata, a tym samym problematyka różnic, odrębność, odrzucenia, marginalizacji czy uprzedzeń, została ujawniona poprzez ruchliwość społeczną i migracje. Stała się jednocześnie wyzwaniem edukacyjnym w zakresie komunikacji, dialogu kultur, tolerancji i akceptacji, gdyż edukacja międzykulturowa to nie tylko nauka o innych kulturach, języku etc., to przede wszystkim kształtowanie postaw i umiejętności kontaktu z innymi grupami społecznymi [Nikitorowicz 2005, s. 15].

Celem edukacji międzykulturowej jest budowanie społeczeństwa międzykulturowego poprzez dostarczanie wiedzy oraz kształcenie umiejętności niezbędnych w rozwiązywaniu problemów, które wynikają z wielokulturowości. Proca ten ma nauczyć i wykształcić odpowiednie postawy w stosunku do kultur mniejszościowych, doświadczających różnych form nietolerancji i stygmatyzacji. runkiem stworzenia takiego społeczeństwa jest przede wszystkim zmiana talności osób uczestniczących w kontaktach zróżnicowanych grup społecznych; [Grzybowski 2005, s. 41].

Można wyróżnić trzy perspektywy zadań edukacji międzykulturowej:

1. Edukacja modyfikująca stereotypy i uprzedzenia.
2. Edukacja na rzecz pełnego udziału w życiu społecznym, kształtująca i certyfikację osobowościową.

3. Edukacja na rzecz rozwoju kulturowego i językowego [Misiejuk 1999, s. 108].

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech edukacji wielokulturowej, wynikającą z tej społecznych podstaw jest „bycie obok siebie” grup ludzi i ich kultur. To „bycie obok siebie” odbywało się zazwyczaj i odbywa w warunkach asymetrii, nierówności szans rozwojowych, możliwości wzajemnego oddziaływania. Grupy dominujące (w imieniu tych grup - elity władzy) wyznaczały zakres swobód dla grup mniejszościowych. Działania kojarzone z edukacją wielokulturową często nosiły i noszą piętno podejścia hegemonistycznego i instrumentalnego. Bardziej lub mniej ukrytym celem była asymilacja i utrzymanie społecznego spokoju. Edukacyjna ideologia „bycia obok” akceptowana była (i nadal jest) przez wiele grup mniejszościowych. Te ostatnie - skoncentrowane na zachowaniu własnej kultury i podtrzymywaniu grupowej tożsamości - widziały w edukacji wielokulturowej szansę na przetrwanie. Często rzeczywistością była to jedyna szansa. Naturalnym skutkiem tak pojmowanej i prowadzonej edukacji było i jest zachowanie różnych elementów tożsamości (języka, kultury, „minisystemu” własnej oświaty), ale jednocześnie izolacja, dystans między grupą mniejszościową i grupą dominującą. Rodziło to problemy społeczne, różnicowało statusy społeczne, różnicowało szanse życiowe. Zjawiska te występują także współcześnie” [Lewowicki 2002, s. 25].

Nic zawsze jednak procesy uczenia się poprzez kontakty z człowiekiem innej kultury, o odmiennym sposobie myślenia są uświadamiane. Niewłaściwe przygotowanie jednostki czy społeczności, może prowadzić do stereotypizacji, uprzedzeń czy stygmatyzacji, spowodowanych strachem przed obcością, dominacją lub próbą narzucania obcej kulturze własnych norm, wartości i zasad [Lewowicki 2002, s. 25-26].

Stereotypy i ich funkcje

Stereotyp jest jednym z odmian patologicznych przejawów świadomości społecznej. Jest skrajnie uproszczonym i jednostronnym obrazem pewnej zbiorowości, traktujący wszystkich jej członków w jednakowy sposób, niezależnie od jej indywidualnych przymiotów. Jest najczęściej uogólnieniem całej zbiorowości na podstawie jakichś jednostkowych doświadczeń z jej reprezentantem. Każdy członek zbiorowości automatycznie postrzegany jest przez pryzmat uproszczonego obrazu, wykluczając jednocześnie inne jego cechy.

Stereotyp to jednostronny, upraszczający, wyidealizowany obraz własnej zbiorowości (autostereotyp) i równie jednostronna, upraszczająca i negatywna wizja zbiorowości obcych (w skrajnym przypadku traktowanych jako wrogie) [Sztompka 2002, s. 197].

Najczęstszym tematem stereotypów są cechy zbiorowości etnicznych, narodowych, rasowych. Przykładem może być określenie Francuzów jako najlepszych kochanków, Żydów jako tych, którzy mają największy talent do interesów itp. [Sztompka 2002, s. 300].

Stereotyp sam w sobie stwarza wrażenie obiektywnego, ponieważ nie zawiera wartościowania. Problem zaczyna się pojawiać, gdy stereotypy implikują wyraźnie negatywną ocenę danej zbiorowości (czarna rasa jest z natury leniwa i dlatego żaden Murzyn nie będzie dobrym pracownikiem, Żydzi to z natury oszuści i lichwiarze i dlatego żadnemu Żydowi nic można zaufać). Tego rodzaju stereotypy nazywamy przesadami. Przesady formułowane są wobec obcych grup, innych niż nasza, w opozycji do których są tworzone przeciwne, pozytywne stereotypy własnej grupy (np. Polacy to naród szczególnie tolerancyjny, bogobojny i waleczny).

Wszelkiego rodzaju przesady mogą prowadzić do powstawania negatywnych emocji niechęci czy wrogości, które w konsekwencji mogą prowadzić do odrzucenia danej grupy społecznej lub poprzez stygmatyzację do jej wykluczenia (żydowskie getta w miasteczkach Europy Wschodniej przed II wojną światową) [Sztompka 2002, s. 300-301].

Kolejnym krokiem izolacji „gorszej” grupy społecznej jest jej dyskryminacja w większym lub mniejszym stopniu we wszystkich dziedzinach życia społecznego.

Zarówno stereotypy, jak i przesady są bardzo podatne na celową manipulację, w której pojawia się model „kozła ofiarnego”¹ [Pospiszyl 2008, s. 315] w postaci obcej grupy lub jednostki.

Stereotypy pozwalają bowiem na auto waloryzację, czyli podniesienie swojej samooceny - kiedy traktujemy kogoś stereotypowo czujemy się wówczas lepiej, ponieważ nas ten stereotyp nie dotyczy.

Stereotypowość jest przeciwieństwem indywidualizacji, jest pojęciem stopniowalnym. Wiedza może być bardziej lub mniej stereotypowa, co stwarza pewną trudność diagnostyczną [Pospiszyl 2008, s. 50-51].

Stereotypy są szczególnym rodzajem informacji o charakterystycznych cechach. Są one ubogie w treść, a wiedza jest uproszczona i słabo zweryfikowana. Stereotypy często kojarzone są również z emocjami, przez co nabierają cech oceniających oraz stronniczych, są z reguły uogólnieniem, w którym zminimalizowane są różnice pomiędzy osobami, w stosunku do których posługujemy się wiedzą stereotypową (wszyscy są tacy sami). Stereotypy są odporne na zmiany, rzadko spotyka się wątpliwości co do ich trafności (na przykład uważa się, że kobieta bar-

¹ „Kozioł ofiarny” oznacza niewinną ofiarę, osobę, która poniosła porażkę w relacjach interpersonalnych, została wykluczona z grupy i obarczona odpowiedzialnością za złamanie reguł, których nie naruszyła, ukarana za winy, w których nie zawiniła, która ponosi odpowiedzialność za niepowodzenia innej osoby lub grupy.

dziej nadaje się do pielęgnacji dziecka, a mężczyzna na kierownicze stanowiska) [Pospiszyl 2008, s. 51].

Mimo to, że stereotypy związane są silnie z uprzedzeniami, spełniają wiele pożytecznych funkcji:

1. Funkcje orientacyjne:

- porządkująca - stereotypy służą redukcji nadmiaru informacji w początkowym etapie poznawczym i pozwalają na uporządkowanie ich w mniejsze całości;

- kształtująca - stereotyp kreuje brakujące dane, gdy informacji na określony temat jest za mało;

- redukująca dysonans poznawczy - gdy informacje są sprzeczne, stereotyp ułatwia rozwiązanie niepewności zgodnie z zasadami sformułowanymi przez Festingera, tzn. ułatwia odrzucenie wiedzy niewygodnej lub mniej przekonującej;

2. Funkcje psychologiczne - pozwalają one zaspokoić najważniejsze dla jednostki potrzeby, tj.:

- poczucie przewidywalności zdarzeń;

- poczucie bezpieczeństwa;

- funkcję integrującą;

- funkcję komunikacyjną;

- funkcję kompensacyjną;

- funkcję kanalizującą agresję;

3. Funkcje społeczne:

- manipulacyjna - stereotypy w tym przypadku są z reguły nośnikami bardzo jednostronnej, specyficznej informacji o innych, którą można umiejętnie wykorzystać w celu zaspokojenia ludzkich potrzeb;

- unifikacyjna - osoby lub grupy postrzegane są jako bardziej wewnętrznie jednorodne niż są w rzeczywistości, natomiast własna grupa postrzegana jest jako wewnętrznie zróżnicowana (uważamy na przykład, że wszyscy Niemcy są autorytarni i zbyt pedantyczni, chociaż przecież różnią się między sobą, a oburza nas opinia wyrażana w innych krajach na temat Polaków, że są pijakami, bo uważamy, że są różni i nic należy generalizować) [Pospiszyl 2008, s. 51-53].

Stereotypy a uprzedzenia

Istnieje silny związek pomiędzy stereotypami a uprzedzeniami, choć dla obserwatora jest on mało czytelny. Stereotyp jest podstawą kształtowania się uprzedzeń. Zarówno jedno, jak i drugie zjawisko opiera się na niepełnej lub fałszywej wiedzy dotyczącej jednostki lub grupy społecznej. Najprościej rzecz ujmując, stereotypy od uprzedzeń różnią się w swoich korzeniach - korzenie stereotypów tkwią w niewiedzy, korzenie uprzedzeń zaś w podświadomości [Pospiszyl 2008, s. 53-54].

Stereotyp ogranicza się do sfery poznawczej i emocjonalnej, uprzedzenie natomiast obejmuje szerszą sferę osobowości człowieka - sferę poznawczą, emocjonalno-motywacyjną i behawioralną), uprzedzenie jest pewnego rodzaju postawą.

Relacje między stereotypami a uprzedzeniami [Pospiszyl 2008, s. 53-54J.

1. Stereotypy mogą być pozytywne i negatywne - uprzedzenia są z reguły tylko negatywne-.

2. Stereotypy mają charakter najczęściej bierny, uprzedzenia stymulują do działania.

3. Stereotypy, w przeciwieństwie do uprzedzeń, nie wywołują gwałtownych emocji.

4. Stereotypy mogą występować bez uprzedzeń, natomiast uprzedzenia z reguły poprzedzone są wizją stereotypu.

Uprzedzenia

Uprzedzenie jest postawą wobec osoby lub grupy poprzedzającą aktualne doświadczenie relacji z tą osobą lub grupą. Uprzedzenie jest elementem, który tkwi w każdym działaniu społecznym, bez niego nie można mówić o tym, że dane działanie jest społeczne. „Jeśli nic ma uprzedzenia, nic mamy do czynienia z działaniem społecznym” [Pacholski; Słaboń 2001, s. 215J.

Początkowo, w starożytności, termin ten oznaczał osąd oparty na poprzedzających go doświadczeniach (*praejudicium*), stopniowo nabrał znaczenia przedwczesnego osądu bez należytego zbadania sprawy (*prejudice*). W końcu termin ten nabrał również zabarwienia emocjonalnego, które zwykle towarzyszy takiemu osądowi.

Uprzedzenie nie zawsze musi wyrażać się bezpośrednio w działaniu. Może być także wyrażone jedynie w formie werbalnej (rozmowy ludzi, którzy myślą podobnie, którzy tak samo nieprzychylnie traktują daną grupę społeczną lub jednostkę).

Uprzedzenie może również przybrać bardziej jaskrawą formę w postaci unikania lub wręcz napiętnowania czy dyskryminacji określonych osób czy grup z możliwości korzystania w pełni z ogólnie dostępnych dóbr i szans [Pacholski; Słaboń 2001, s. 215-216].

Uprzedzenia są zbiorem stereotypów, emocjonalnie zabarwioną postawą, odnoszą się do pewnej rzeczywistości społecznej, są oparte na przesłankach, które są niezgodne z rzeczywistością, są sądem powziętym z góry, opartym na poglądach, a nie na doświadczeniu, nie są podatne na nowe informacje o obiekcie uprzedzeń [Pospiszyl 2008, s. 55].

² Nelson (2003) upiera się, by pojęcie „uprzedzenie” odnosić również do „pozytywnych uprzedzeń”, jednak podejście to nie znajduje akceptacji w środowisku badaczy, gdyż wówczas zupełnie zostałyby zatarte cechy dystynktywne pomiędzy stereotypem a uprzedzeniem.

Upředzenia mogą występować w różnym natężeniu, ich siłę da się opisać na pewnym kontinuum, gdzie jeden kraniec wyznacza stereotyp, drugi zaś eks-terminację. Piotr Sztompka przedstawił upředzenia w sześciostopniowej skali, w której każdy następny stopień obrazuje coraz bardziej niebezpieczną postać upředzenia.

Próbując wyjaśnić źródła kształtowania się upředzeń, należy przyjrzeć się różnym tradycjom humanistycznym.

Zwolennicy nurtu społeczno-kulturowego tłumaczą rozwój upředzeń wpływami środowiska wychowawczego. W procesie socjalizacji istnieje możliwość kształtowania, redukowania lub rozwijania upředzeń. Badania potwierdzające taki punkt widzenia przeprowadzili Katz i Brały. Polegały one na podaniu studentom dwóch list, z których jedna zawierała 84 przymiotniki opisujące różne cechy ludzkie, na drugiej zaś wypisano 10 nazw grup etnicznych. Zadaniem badanych było dopasowanie najbardziej typowych przymiotników do poszczególnych narodowości. Okazało się, że badani najczęściej przypisywali narodom te cechy, które były opisywane w prasie [Pospiszył 2008, s. 56].

Nurt psychodynamiczny poszukiwał źródeł upředzeń w wewnętrznych predyspozycjach jednostki, które to predyspozycje są kształtowane na podstawie specyficznych doświadczeń z przeszłości. Badacze z Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley - Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson i Sanford w 1950 roku opracowali trzy skale badania osobowości autorytarnej: skalę faszystu (California F Scale), skalę antysemityzmu oraz skalę etnocentryzmu.

Największą popularność zyskała skala faszystu, która została wykorzystana do wprowadzenia pojęcia osobowości autorytarnej³ [Pospiszył 2008, s. 57].

Osobowość autorytarna to osobowość konserwatywna, o sztywnym systemie przekonań, która propaguje nierówności społeczne. Typowymi cechami dla osobowości autorytarnej są:

- konwencjonalizm,
- autorytarna uległość,
- autorytarna agresja,
- destrukcja i cynizm,
- pozorna siła,
- przesady i stereotypy,
- niechęć do wglądu w ludzką psychikę,
- projekcja,

przesadne mniemanie o roli płci [Pospiszył 2008, s. 57-61 j.

W modelu poznawczym stereotypizacja oparta jest na kategoryzacji informacji. Kategoryzacja jest wrodzoną właściwością ludzkiego umysłu i polega na iden-

³ W wyniku badań przeprowadzonych za pomocą skali F wyodrębniono zespół pewnych trwałych dyspozycji, które charakteryzują osobę kierującą się w swoim życiu upředzeniami społecznymi i wprowadzono pojęcie osobowości autorytarnej na określenie tego syndromu.

tyiikacji bodźców płynących do człowieka z otoczenia przez łączenie ich w grupy na podstawie ich wspólnych cech, funkcji czy sytuacji. Nie ma potrzeby, by odwoływać się do zjawisk kulturowych czy procesów wewnętrznych, aby zrozumieć mechanizm kształtowania się stereotypów i uprzedzeń. Należy jednak zwrócić uwagę na procesy uczenia się oraz specyfikę przetwarzania informacji w umyśle człowieka [Pospiszył 2008, s. 62-63].

Model dysocjacji Devine'a zakłada, że istnieją dwie drogi przyswajania informacji:

- niezamierzona, spontaniczna, nie zawsze świadoma, która wynika z wiedzy potocznej,
- zamierzone, świadome poszukiwanie wiedzy na temat innych ludzi.

Zarówno w jednym, jak i drugim sposobie przyswajania wiedzy, w umyśle człowieka tworzą się pewne określone kategorie postrzegania świata. Nieświadome przyswajanie informacji prowadzi do stereotypizacji, świadome zaś sprzyja indywidualizacji wiedzy o obiekcie.

Jedną z metod wyjaśnienia mechanizmu uprzedzeń jest również „teoria tożsamości społecznej” Tajfeia. Autor wyszedł z założenia, że każdy człowiek ma potrzebę utrzymania pozytywnego obrazu siebie, pozytywnej tożsamości społecznej, którą rozumie jako część struktury osobowości wynikającą ze świadomości przynależenia do określonej grupy społecznej [Pospiszył 2008, s. 64].

pozytywny obraz siebie może być budowany poprzez osobiste osiągnięcia jednostki albo poprzez porównywanie własnej grupy z innymi grupami.

Stygmatyzacja

Stygmatyzacja to trwałe przypisanie jednostce tożsamości dewianta czy przestępcy przez ciążące na niej znamię karalności [Sztompka 2002, s. 416].

W teorii stygmatyzacji (Howard Becker, Erving Goffman) odchodzi się od potocznego rozumienia dewiacji jako pojedynczego czynu, na rzecz perspektywy procesowej, dynamicznej. Pewna sekwencja zdarzeń dokonujących się w ciągu jakiegoś czasu nazywana jest przez nich dewiacją. Punktem wyjścia jest dopuszczenie się dewiacji w sensie normatywnym poprzez działanie, które jest sprzeczne z normą obowiązującą w obrębie danej kultury, pozycji czy też roli społecznej. Jednak nie każde działanie jednostki sprzeczne z obowiązującymi normami musi zostać określone jako dewiacyjne, a tym samym napiętnowane. Działanie takie może pozostać sprawą prywatną jednostki i nie zostać wykryte. Dopiero bowiem gdy sprawca-dewiant zostanie wykryty, wówczas następuje proces przypisania mu winy, uruchamia się negatywna reakcja społeczna, a co za tym idzie przypisanie jednostce pewnej trwałej etykiety, stygmatu, którego trudno się pozbyć, co prowadzi jednocześnie do odrzucenia jej przez społeczeństwo.

Naznaczone jednostki według teoretyków teorii stygmatyzacji nie rodzą się takimi, lecz są efektem działania społeczeństwa. To mechanizmy kontroli społecznej uruchamiają „karierę dewiacyjną”, poprzez napiętnowanie, wyizolowanie tworzy się wspomniana wcześniej tożsamość dewianta [Sztompka 2002, s. 411-413].

Osoby stygmatyzowane, to takie „które posiadają społeczny atrybut głęboko je dyskredytujący i które są postrzegane jako niepełnowartościowe z tego właśnie powodu” [Goffman 2005, s. 3].

Osoby stygmatyzowane, według Goffmana, mają „uszkodzoną tożsamość”, ich bezpośrednie zachowanie w relacjach międzyludzkich charakteryzuje się manipulowaniem stygmatem (chcą, jak najlepiej uniknąć lub chociaż zminimalizować społeczne skutki piętna).

Analizując manipulację podejmowaną przez osoby stygmatyzowane Goffman wyróżnił jednostki dyskredytowane oraz zdyskredytowane.

Do pierwszej grupy należą osoby, których stygmat jest niejawni i stają one przed problemem, czy i w jaki sposób ten stygmat ujawnić. „Problem nie polega na radzeniu sobie z napięciem, które rodzą kontakty społeczne, lecz raczej na kierowaniu informacjami dotyczącymi upośledzenia. Ukazać czy nie ukazać, powiedzieć czy nie powiedzieć, zataić czy nie zataić, skłamać czy nie skłamać, a w każdym wypadku: komu, jak, kiedy i gdzie” [Goffman 2005, s. 57].

W przypadku stygmatu zdyskredytowanego, a więc jawnego, osoba musi manipulować warunkami sytuacji, tak by zmniejszyć napięcie związane z zaistniałą sytuacją.

Osoba niepełnosprawna poruszająca się na wózku inwalidzkim musi np. zdecydować, czy czekać na pomoc, czy może poprosić o nią, spotkać się z kimś na neutralnym gruncie, czy u siebie w domu etc. [Czykwin 2007, s. 17].

W przypadku stygmatu zdyskredytowanego istotne jest więc manipulowanie informacjami, jeżeli chodzi natomiast o stygmat dyskredytowany - napięciem.

Manipulowanie stygmatem uzależnione jest od charakteru znajomości, od tego, czy jest to znajomość bliższa, bardziej osobista. W takiej sytuacji stygmatyzowany zyskuje „tożsamość społeczną”, która wpływa na sposoby manipulowania informacjami, uzależnione z kolei właśnie od tego, jak postrzegany jest przez otoczenie [Czykwin 2007, s. 18].

Rozróżnienie stygmatów- dyskredytującego i zdyskredytowanego - jest więc pochodną sytuacji. Ten sam stygmat w niektórych sytuacjach może być dyskredytujący, a w innych zdyskredytowany. Osoba niepełnosprawna na wózku inwalidzkim rozmawiająca np. przez telefon z osobą nieznaną może mieć problem osoby ze stygmatem dyskredytującym, a w przypadku osobistego spotkania z daną osobą - problem osoby zdyskredytowanej [Czykwin 2007, s. 18].

Goffman [2005, s. 168] wyróżnia trzy typy stygmatów:

1. Uszkodzenia fizyczne - różnego rodzaju niepełnosprawności, np. porażenie mózgowie, głuchotę, ślepotę i inne.

2. Skazy charakteru - despotyzm, słaba wola, skłonność do alkoholizmu, homoseksualizm, próby samobójcze i inne.

3. Stygmat plemienny - źródłem tego rodzaju stygmatu jest przynależność rasowa, narodowa, religijna; może być przenoszony przez dziedziczenie i rozciągać się na wszystkich członków rodziny.

Zarówno stygmat fizyczny, jak i plemienny odnoszą się do szeroko rozumianej sfery istnienia, stygmat charakteru natomiast związany jest z zachowaniem jednostki [Siemaszko 1993, s. 333].

Możliwa jest również stygmatyzacja z więcej niż jednego powodu, np. osoba otyła może być stygmatyzowana zarówno z racji odmiennej przynależności religijnej, jak i skazy charakteru, jaką jest brak umiarkowania w jedzeniu.

Może zaistnieć również szczególny rodzaj sytuacji, w której pojawi się stygmat przeniesiony, czyli przeniesiony z jednej osoby na inną, która jest jej bliska (np. stygmat niepijącego członka rodziny alkoholika, rodziny osoby chorej umysłowo etc.) [Czykwin 2007, s. 19].

Zakończenie

Edukacja międzykulturowa wiąże się z potrzebami społecznymi, powstałymi na skutek mieszania się kultur we współczesnych społeczeństwach, dąży do akceptacji kulturowego pluralizmu globalnego świata.

Doświadczenia edukacyjne i społeczne mają bardzo ważne znaczenie dla procesu uczenia się akceptacji odmienności i nabywania umiejętności przyjmowania zróżnicowania kulturowego. U podstaw upowszechnianego modelu edukacji wielokulturowej spoczywa idea zasymilowania zróżnicowanych podmiotów na tych samych prawach, regułach organizacyjnych, dzięki tym samym programom nauczania i wychowania. Nie stanowi to gwarantu rozwiązywania poszczególnych problemów społeczeństwa, ale dostarcza wiedzy o tym, w jaki sposób zachowywać się wobec odmiennych kulturowo grup społecznych. W edukacji międzykulturowej zwraca się bowiem szczególną uwagę na szacunek wobec wewnętrznych różnic etnicznych, rasowych czy kulturowych danego społeczeństwa, z którymi wiążą się odmienne wizje świata.

Zadaniem edukacji międzykulturowej jest nauka tolerancji, odrzucenie stereotypów i uprzedzeń oraz otwartość na drugiego człowieka bez względu na jego rasę, religię czy kulturę.

Trudno jednak wyobrazić sobie człowieka, który nie posługiwałby się w swoim życiu stereotypami. Stereotypy ułatwiają życie wszędzie tam, gdzie nasza wiedza jest niedostateczna, a umiejętności społeczne niewystarczające. Pojęcia, za pomocą których reprezentowana jest otaczająca nas rzeczywistość, wcześniej czy później ulegają stereotypizacji, a same stereotypy niejednokrotnie są podstawą rozwoju nienawiści, uprzedzeń, dyskryminacji, a w rezultacie wykluczenia społecznego i stygmatyzacji.

Bibliografia

- Czykwin, Elżbieta (2005). *Stygmat społeczny*. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, s. 17-19.
- Goffman, Erving (2005). *Piętno. Rozważaniu o zranionej tożsamości*. Gdańsk: Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, s. 3-168.
- Gołka, Marian (1997). *Oblicza wielokulturowości*, [w:] Kcempny, Marian (red.), *U progu wielokulturowości. Nowe oblicza społeczeństwa polskiego*. Warszawa: Oficyna Naukowa, s. 55.
- Grzybowski, Przemysław (2005). *Edukacja Europejska. Od wielokulturowości ku międzykulturowości*. Bydgoszcz: Wydaw. Impuls, s. 41.
- Grzybowski, Przemysław (2008). *Edukacja międzykulturowa*. Kraków: Wydaw. Impuls, s. 22.
- Kołąkowski, Leszek (2003). *Mini-wykłady o maxi-sprawach*. Kraków: Wydaw. Znak, s. 196.
- Lalak, Danuta red. (2007). *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość*. Warszawa: Wydaw. Akademickie Żak, s. 292.
- Lewowicki, Tadeusz (2002). *W poszukiwaniu modelu edukacji międzykulturowej*, [w:] Lewowicki, Tadeusz (red.), *Edukacja wobec ładu globalnego*. Warszawa: Wydaw. Akademickie Żak, s. 22-26.
- Misiejuk, Dorota (1999). „*Ja wobec Innego*” Program edukacyjny dla dzieci żyjących w przestrzeni wielokulturowej, [w:] Nikitorowicz, Jerzy (red.). *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym*. Białystok: Wydaw. Trans Humana, s. 108.
- Nikitorowicz, Jerzy (2005). *Edukacja międzykulturowa*. Gdańsk: Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, s. 15-123.
- Pacholski, Maksymilian, Słaboń Andrzej (2001). *Słownik pojęć socjologicznych*. Kraków: Wydaw. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, s. 215-216.
- Pospiszyl, Irena (2008). *Patologie społeczne*. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, s. 50-315.
- Siemaszko, Andrzej (1993). *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, s. 333.
- Sztompka, Piotr (2002). *Socjologia*. Kraków: Wydaw. Znak, s. 197-416.

Streszczenie

Edukacja międzykulturowa nastawiona na wzajemne poznawanie, rozumienie i wzbogacanie kultur oraz osób tworzących te kultury, związana jest / procesem rozwoju globalizacji. Istotą edukacji międzykulturowej jest próba zrozumienia przestrzeni wielu kultur współczesnego świata, eliminacja kulturowych mechanizmów stygmatyzacji związanych ze społeczną reakcją na odmienność oraz przeciwdziałanie stereotypizacji i uprzedzonom w globalnym świecie.

Summary

Intercultural education - relations between stereotype, anticipation and stigmatization

Intercultural education, that is geared for mutual cognition, understanding and enrichment of people creating these cultures, concerns the process of globalization progress. The attempts to understand the space of many present cultures and to eliminate their stigmatization mechanisms connected with the social reaction on otherness, as well as fight against global stereotypization and anticipation is the essence of intercultural education.